TAYLORS FORMEL FÖR FUNKTIONER AV FLERA VARIABLER . APPROXIMATIONER. FELANALYS.

Taylors formel används bl. a. vid i) numeriska beräkningar ii) felanalys iii) optimering och iv) härledningar inom olika tekniska och matematiska områden.

A) Taylors formel av första ordningen

Låt $f = f(x_1, x_2, ..., x_n)$ vara en funktion av n variabler som har kontinuerliga derivator av andra ordningen i en öppen omgivning *D* av punkten $A = (a_1, a_2, ..., a_n)$. Anta att $P = (x_1, x_2, ..., x_n)$ är en punkt i D sådan att sträckan AP ligger i *D*.

Taylors formel (eller **Taylors utveckling**) av första ordningen kring punkten A är:

$$f(x_1, x_2, ..., x_n)$$
$$= f(a_1, a_2, ..., a_n) + (x_1 - a_1)\frac{\partial f}{\partial x_1}(A) + (x_2 - a_2)\frac{\partial f}{\partial x_2}(A) + \cdots + (x_n - a_n)\frac{\partial f}{\partial x_n}(A) + R$$

Uttrycket på högersidan, utan R , dvs

$$T(x_1, x_2, ..., x_n) = f(a_1, a_2, ..., a_n) + (x_1 - a_1)\frac{\partial f}{\partial x_1}(A) + (x_2 - a_2)\frac{\partial f}{\partial x_2}(A) + \cdots + (x_n - a_n)\frac{\partial f}{\partial x_n}(A)$$

kallas **Taylorpolynom (av första ordningen)**.

Exempelvis, Taylorpolynomet av första ordningen kring punkten $A = (a, b, c)$ för funktionen $f = f(x, y, z)$ är

$$T(x, y, z) = f(a,b,c) + (x-a)\frac{\partial f}{\partial x}(a,b,c) + (y-b)\frac{\partial f}{\partial y}(a,b,c) + (z-c)\frac{\partial f}{\partial z}(a,b,c)$$

För **resttermen** R har vi följande (symboliska) uttryck:

$$R = \frac{1}{2!}d^2 f(C) = \frac{1}{2!}\left(\Delta x_1 \frac{\partial}{\partial x_1} + \Delta x_2 \frac{\partial}{\partial x_2} + \cdots + \Delta x_n \frac{\partial}{\partial x_n}\right)^2 f(C)$$

där $C = (a_1 + \theta(x_1 - a_1), \quad \cdots \quad , \quad a_n + \theta(x_n - a_n)), \quad 0 < \theta < 1.$

Eftersom derivator av andra ordningen i närheten av punkten A enligt antagande är kontinuerliga, kan resttermen R i Taylorformeln skrivas som

$R = ((x_1 - a_1)^2 + \cdots + (x_n - a_n)^2) B(x_1, x_2, ..., x_n)$ där $B(x_1, x_2, ..., x_n)$ är begränsad nära punkten A. Därmed går R mot 0 om $(x_1, x_2, ..., x_n)$ går mot $(a_1, a_2, ..., a_n)$.

Med andra ord

$$\boxed{f(x_1, x_2, ..., x_n) \approx T(x_1, x_2, ..., x_n)}$$

Dvs. funktionen $f(x_1, x_2, ..., x_n)$ kan **approximeras** med sitt Taylorpolynom (som är generellt enklare än själva funktionen). Felet vid denna approximation är resttermen R.

B) Taylors formel av andra ordningen för en funktion av två variabler kring punkten *(a,b)* .

Låt $f = f(x, y)$ vara en funktion som har kontinuerliga derivator av tredje ordningen i närheten av punkten (*a,b*).

Taylors formel av andra ordningen kring (a,b) är:

$$f(x, y) = f(a, b) + \frac{1}{1!}[(x-a)\frac{\partial f}{\partial x}(a, b) + (y-b)\frac{\partial f}{\partial y}(a, b)] +$$

$$+\frac{1}{2!}[[(x-a)^2 \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(a, b) + 2(x-a)(y-b)\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(a, b) + (y-b)^2 \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(a, b)] + R.$$

Resttermen R kan skrivas som

$R = \left(\sqrt{(x-a)^2 + (y-a)^2}\right)^3 B(x, y)$ där $B(x, y)$ är begränsad nära punkten (a,b)

Om vi betecknar $x = a + h$, $y = b + k$ och därför $x - a = h$, $y - b = k$ kan vi skriva samma formel på följande sätt:

$$f(a+h, b+k) =$$

$$f(a, b) + \frac{1}{1!}[h\frac{\partial f}{\partial x}(a, b) + k\frac{\partial f}{\partial y}(a, b)] + \frac{1}{2!}[h^2 \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(a, b) + 2hk\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(a, b) + k^2 \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(a, b)] + R$$

Resttermen R kan skrivas som

$R = \left(\sqrt{h^2 + k^2}\right)^3 B(h, k)$ där $B(h, k)$ är begränsad nära (0,0)

Uttrycket på högersidan utan R kallas **Taylorpolynom** (av andra ordningen) i potenser av $(x-a)$ och $(y-b)$:

$$T(x, y) = f(a, b) + \frac{1}{1!}[(x-a)\frac{\partial f}{\partial x}(a, b) + (y-b)\frac{\partial f}{\partial y}(a, b)] +$$

$$+\frac{1}{2!}[(x-a)^2 \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(a, b) + 2(x-a)(y-b)\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(a, b) + (y-b)^2 \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(a, b)]$$

eller i potenser av *h* och *k*:

$$T(h,k)= f(a,b)+\frac{1}{1!}[h\frac{\partial f}{\partial x}(a,b)+k\frac{\partial f}{\partial y}(a,b)]+\frac{1}{2!}[h^2\frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(a,b)+2hk\frac{\partial^2 f}{\partial x\partial y}(a,b)+k^2\frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(a,b)]$$

C) Taylors formel av andra ordningen för en funktion i tre variabler $f = f(x,y,z)$ kring punkten *(a,b,c)* är

$$f(a+h,b+k,c+l)= f(a,b,c)+\frac{1}{1!}[hf_x'(a,b,c)+kf_y'(a,b,c)+lf_z'(a,b,c)]+$$

$$\frac{1}{2!}[h^2 f_{xx}''(a,b,c)+k^2 f_{yy}''(a,b,c)+l^2 f_{zz}''(a,b,c)$$

$$+2hkf_{xy}''(a,b,c)+2hlf_{xz}''(a,b,c)+2klf_{yz}''(a,b,c)]+R$$

Resttermen R kan skrivas som

$R=\left(\sqrt{h^2+k^2+l^2}\right)^3 B(h,k,l)$ där $B(h,k,l)$ är begränsad nära (0,0,0)

D) TAYLORS FORMEL AV ORDNING K FÖR FUNKTIONER AV N VARIABLER

Låt $f = f(x_1,x_2,...,x_n)$ vara en funktion av *n* variabler som har kontinuerliga derivator av ordning (k+1) i en omgivning av punkten $A=(a_1,a_2,...,a_n)$. Beteckna $P=(x_1,x_2,...,x_n)$ och $\Delta x_1 = x_1-a_1,\cdots,\Delta x_n = x_n-a_n$.

Taylors formel (eller **Taylors utveckling**) av ordning *k* kring punkten A är:

$$\boxed{f(P)= f(A)+\frac{1}{1!}df(A)+\frac{1}{2!}d^2 f(A)+\cdots\frac{1}{k!}d^k f(A)+R}$$

Differentialer $df(A)$,...., $d^k f(A)$ i ovanstående formel kan beräknas med hjälp av följande ***symboliska*** uttryck:

$$df(A)=\frac{\partial f}{\partial x_1}(A)\cdot\Delta x_1+\frac{\partial f}{\partial x_2}(A)\cdot\Delta x_2+\cdots+\frac{\partial f}{\partial x_n}(A)\cdot\Delta x_n$$

$$d^2 f(A)=\left(\Delta x_1\frac{\partial}{\partial x_1}+\Delta x_2\frac{\partial}{\partial x_2}+\cdots+\Delta x_n\frac{\partial}{\partial x_n}\right)^2 f(A) \qquad \left(=\sum_{i,j}\frac{\partial^2}{\partial x_i\partial x_j}f(A)\cdot\Delta x_i\cdot\Delta x_j\right)$$

...

$$d^k f(A)=\left(\Delta x_1\frac{\partial}{\partial x_1}+\Delta x_2\frac{\partial}{\partial x_2}+\cdots+\Delta x_n\frac{\partial}{\partial x_n}\right)^k f(A)$$

För resttermen R gäller

$$R=\frac{1}{(k+1)!}d^{k+1}f(C)=\frac{1}{(k+1)!}\left(\Delta x_1\frac{\partial}{\partial x_1}+\Delta x_2\frac{\partial}{\partial x_2}+\cdots+\Delta x_n\frac{\partial}{\partial x_n}\right)^{k+1} f(C)$$

där $C=(a_1+\theta(x_1-a_1), \quad \cdots \quad , \quad a_n+\theta(x_n-a_n))$, $\quad 0<\theta<1$.

ÖVNINGAR:

Uppgift 1. Bestäm andra ordningens Taylorpolynom kring punkten (a,b)=(0,0) till funktionen

$$f(x,y)=7+e^{x^2+y^2}$$

Ange resultat i potenser av

i) h,k ii) (x-a) , (y-b)

Lösning:

$$f(0,0)=8$$

$$\frac{\partial f}{\partial x}=2xe^{x^2+y^2}, \quad \frac{\partial f}{\partial x}(0,0)=0\,;$$

$$\frac{\partial f}{\partial y}=2ye^{x^2+y^2}, \quad \frac{\partial f}{\partial y}(0,0)=0$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x^2}=2e^{x^2+y^2}+4x^2e^{x^2+y^2}, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(0,0)=2$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x\partial y}=4xye^{x^2+y^2}, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x\partial y}(0,0)=0$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial y^2}=2e^{x^2+y^2}+4y^2e^{x^2+y^2}, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(0,0)=2$$

Substitution i ovanstående formel för taylorpolynom av andra ordningen ger

$$T(h,k)=8+\frac{1}{1!}[h\cdot 0+k\cdot 0]+\frac{1}{2!}[h^2\cdot 2+2hk\cdot 0+k^2\cdot 2]$$

dvs

$$T(h,k)=8+h^2+k^2$$

Svar :

i) $T=8+h^2+k^2$

ii) $T=8+(x-0)^2+(y-0)^2=8+x^2+y^2$

Uppgift 2. Bestäm andra ordningens Taylorpolynom kring punkten (a,b)=(1,1) till funktionen

$$f(x,y) = x + y + xy + y^3 + x^4$$

Ange resultat i potenser av

i) h,k ii) (x-a) , (y-b)

Lösning:

$$f(1,1) = 5$$

$$\frac{\partial f}{\partial x} = 1 + y + 4x^3, \quad \frac{\partial f}{\partial x}(1,1) = 6;$$

$$\frac{\partial f}{\partial y} = 1 + x + 3y^2, \quad \frac{\partial f}{\partial y}(1,1) = 5;$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x^2} = 12x^2, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x^2}(1,1) = 12$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y} = 1, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial x \partial y}(1,1) = 1$$

$$\frac{\partial^2 f}{\partial y^2} = 6y, \quad \frac{\partial^2 f}{\partial y^2}(1,1) = 6$$

Substitution i ovanstående formel för taylorpolynom av andra ordningen ger

$$T(h,k) = 5 + 6h + 5k + \frac{1}{2}[12h^2 + 2 \cdot 1 \cdot hk + 6k^2]$$

Svar i) $T(h,k) = 5 + 6h + 5k + 6h^2 + hk + 3k^2]$

ii) $T(x,y) = 5 + 6(x-1) + 5(y-1) + 6(x-1)^2 + (x-1)(y-1) + 3(y-1)^2]$

Låt $f = f(x,y,z)$ är en C^3 funktion i den öppna mängden D som innehåller punkten (*a,b,c*).

Uppgift 3.

Taylorutveckla funktionen $f(x,y,z) = \ln(1 + x^2 + y^2 + z^2)$ kring punkten (0,0,0) t o m andragradstermer.

Svar: $f(0+h, 0+k, 0+l) = h^2 + k^2 + l^2 + R$

Resttermen $R=\left(\sqrt{h^2+k^2+l^2}\right)^3 B(h,k,l)$ där $B(h,k,l)$ är begränsad nära (0,0,0).

===

APPROXIMATIV BERÄKNING

Uppgift 4.

Betrakta funktionen $z=f(r,h)=3+h\cdot\ln(h^2+r^2-4)$.

a) Bestäm Taylorpolynomet av första ordningen kring punkten P(1,2) (dvs $r=1, h=2$).

b) Beräkna approximativt $f(1.2,\ 2.1)$ och jämför med det värde som du får med en miniräknare.

(Tips: Om du tycker att det är enklare att hantera uttryck då kan du byta beteckning till $z=f(x,y)=3+x\cdot\ln(y^2+x^2-4)$)

Lösning:

$$f(1,\ 2)=3+2\ln 1=3$$

$$f_r'=\frac{2hr}{h^2+r^2-4}\Rightarrow f_r'(1,2)=\frac{4}{1}=4,$$

$$f_h'=\ln(h^2+r^2-4)+h\frac{2h}{h^2+r^2-4}\Rightarrow f_r'(1,2)=\ln 1+\frac{8}{1}=8$$

Taylorpolynomet är $T=3+4(r-1)+8(h-2)$

(eller kortare, $T=4r+8h-17$)

b) Vi approximativt beräknar $f(1.2,\ 2.1)$ genom att substituera r=1.2, h=2.1 i polynomet $T=3+4(r-1)+8(h-2)$:

$$f(r,h)\approx 3+4(r-1)+8(h-2)$$

$f(1.2,\ 2.1)\approx 3+0.8+0.8=4.6$

Svar. a) $T=3+4(r-1)+8(h-2)$

b) $f(1.2,\ 2.1)\approx 4.6$ (miniräknaren ger $f(1.2,\ 2.1)=4.2918898$).

Anmärkning: Bättre approximation får vi om vi använder Taylorpolynom av högre grad.

==

FELANALYS

Låt $f = f(x_1, x_2, ..., x_n)$ vara en funktion av n variabler som vi vill beräkna i punkten P= $(x_1, x_2, ..., x_n)$. Antag att man genom mätning känner närmevärden $a_1, a_2, ..., a_n$ till $x_1, x_2, ..., x_n$. Då är $x_1 = a_1 + \Delta x_1, \quad \cdots \quad , \quad x_n = a_n + \Delta x_n$,
där $\Delta x_1 = x_1 - a_1, \cdots, \Delta x_n = x_n - a_n$ är (i allmänt okända) felen i mätningarna. Substitution av mätvärdena $a_1, a_2, ..., a_n$ i funktionen ger resultat $f(a_1, a_2, ..., a_n)$ som är ett närmevärde till det exakta värdet $y = f(x_1, x_2, ..., x_n)$.

För att bestämma tillförliktighet vid beräkningen uppskattar vi felet
$\Delta f = f(x_1, x_2, ..., x_n) - f(a_1, a_2, ..., a_n)$.

Från Taylorformeln (av första ordningen) kring punkten A= $(a_1, a_2, ..., a_n)$

$$f(x_1, x_2, ..., x_n) = f(a_1, a_2, ..., a_n) + \frac{\partial f}{\partial x_1}(A) \cdot \Delta x_1 + \frac{\partial f}{\partial x_2}(A) \cdot \Delta x_2 + \cdots + \frac{\partial f}{\partial x_n}(A) \cdot \Delta x_n + R \qquad (**)$$

får vi

$$f(x_1, x_2, ..., x_n) - f(a_1, a_2, ..., a_n) \approx \frac{\partial f}{\partial x_1}(A) \cdot \Delta x_1 + \frac{\partial f}{\partial x_2}(A) \cdot \Delta x_2 + \cdots + \frac{\partial f}{\partial x_n}(A) \cdot \Delta x_n$$

och (genom att använda absolutbeloppet på varje leden)

$$|\Delta f| \approx \left| \frac{\partial f}{\partial x_1}(A) \cdot \Delta x_1 + \frac{\partial f}{\partial x_2}(A) \cdot \Delta x_2 + \cdots + \frac{\partial f}{\partial x_n}(A) \cdot \Delta x_n \right|$$

Med hjälp av triangelolikheten för absolutbeloppet får vi så kallade

felfortplantningsformeln:

$$|\Delta f| \quad \lesssim \quad \left|\frac{\partial f}{\partial x_1}(A)\right| \cdot |\Delta x_1| + \left|\frac{\partial f}{\partial x_2}(A)\right| \cdot |\Delta x_2| + \cdots + \left|\frac{\partial f}{\partial x_n}(A)\right| \cdot |\Delta x_n| \qquad (***)$$

Anmärkning: Tecknet $\lesssim$ utläses " approximativt mindre än".

Uppgift 5. Vi vill beräkna värdet av funktionen $f(x, y, z) = x^3 y z^{-1/5}$ i punkten P=(x,y,z).
Mätningar av x, y och z avrundas till hela tal och ger

$x = 5 \pm 0.5$, $y = 10 \pm 0.5$ och $z = 32 \pm 0.5$.
(Detta skrivsätt betyder att vi har mätvärdena $x \approx 5$, $y \approx 10$ och $z \approx 32$ med motsvarande

feluppskattningarna $|\Delta x| \leq 0.5$, $|\Delta y| \leq 0.5$ och $|\Delta z| \leq 0.5$.)
Bestäm funktionens värde i punkten A=(5,10,32) och uppskatta felet.

Lösning:

Funktionens värde i punkten A=(5,10,32) är

$$f(A) = f(5,10,32) = 5^3 \cdot 10 \cdot 32^{-1/5} = 625.$$

Vi kan därmed skriva $f(P) \approx f(A) = 625$.

Vad kan vi säga om tillförlitlighet för vår approximation?

Partiella derivator av första ordningen i punkten A:

$$\frac{\partial}{\partial x} f(x,y,z) = 3x^2 y z^{-1/5} \quad \Rightarrow \quad \frac{\partial}{\partial x} f(5,10,32) = 375,$$

$$\frac{\partial}{\partial y} f(x,y,z) = x^3 z^{-1/5} \quad \Rightarrow \quad \frac{\partial}{\partial y} f(5,10,32) = \frac{125}{2} = 62.5,$$

$$\frac{\partial}{\partial z} f(x,y,z) = -\frac{1}{5} x^3 y z^{-6/5} \quad \Rightarrow \quad \frac{\partial}{\partial z} f(5,10,32) = -\frac{125}{32} = -3.90625.$$

Felfortplattningsformeln ger

$$|\Delta f| \quad \underset{\sim}{<} \quad \left|\frac{\partial f}{\partial x}(A)\right| \cdot |\Delta x| + \left|\frac{\partial f}{\partial y}(A)\right| \cdot |\Delta y| + \left|\frac{\partial f}{\partial z}(A)\right| \cdot |\Delta z|$$

(notera absolutbeloppet runt varje term)

$$|\Delta f| \quad \underset{\sim}{<} \quad 375 \cdot 0.5 + 62.5 \cdot 0.5 + 3.90625 \cdot 0.5 = 220.703125$$

Alltså gäller feluppskattningen $|\Delta f| \quad \underset{\sim}{<} \quad 221$.

Vi kan skriva resultat på följande sätt

$$f(x_1, x_2, ..., x_n) = 625 \pm 221$$

dvs det exakta värdet av $f(x_1, x_2, ..., x_n)$ ligger (approximativt) mellan $625 - 221 = 404$ och $625 + 221 = 846$.

Anmärkning 1. Felgränsen (221) i vårt fall är väldigt stort i jämförelse med funktionens approximativa värde (625). (För att förbättra noggrannhet kan man försöka göra mätningar med flera korrekta decimaler.)

Anmärkning 2. För en så enkel funktion som $f(x,y,z)=x^3yz^{-1/5}=\frac{x^3y}{z^{1/5}}$, som **växer med avseende på x och y** och **avtar med avseende på z**-variabeln, kan vi uppskatta felet direkt, med hjälp av elementär matematik. Enligt antagandet $x=5\pm 0.5$, $y=10\pm 0.5$ och $z=32\pm 0.5$ har vi

$4.5\le x\le 5.5$, $9.5\le y\le 10.5$ och $31.5\le z\le 32.5$.

Därför blir funktionen störst om $x=5.5$ (f växer m.a.p. x), $y=10.5$ (f växer m.a.p. y)

och $z=31.5$ (f avtar m.a.p. z):

$f_{\max}=5.5^3\cdot 10.5\cdot 31.5^{-1/5}$ = 876.22.

Funktionen blir minst om $x=4.5$, $y=9.5$ och $z=32.5$ (ju större z desto mindre f):

$f_{\min}=4.5^3\cdot 9.5\cdot 32.5^{-1/5}$ = 431.50.

Därmed ser vi (utan att använda felfortplattningsformeln) att det exakta värdet $f(x,y,z)$ ligger mellan 431 och 877. (För säkerhets skull avrundar vi intervallets övre gräns uppåt och nedre gräns nedåt.)